

KS. ANTONI KIELBASA SDS

POSĄG ŚW. EDYTY STEIN W BAZYLICE ŚW. PIOTRA W RZYMIE

Jedenastego października 2006 roku papież Benedykt XVI dokonał odsłonięcia i poświęcenia statuy św. Teresy Benedykty od Krzyża – Edyty Stein, Współpatronki Europy. Posąg umieszczono w zachodniej fasadzie Bazyliki św. Piotra w Rzymie.

I. WYMOWA POSĄGÓW ŚWIĘTYCH NA PLACU ŚW. PIOTRA

Cesarz Konstantyn Wielki (306-337), spełniając życzenie papieża Sylwestra I (314-335), polecił zbudować nad grobem św. Piotra olbrzymią bazylikę, której poświęcenie odbyło się 18 listopada 326 roku. W XV wieku dostojna świątynia na wzgórzu watykańskim zaczęła popadać w ruinę. Papież Mikołaj V (1447-1455) myślał o jej restauracji lub o budowie nowej bazyliki. Budowę podjął papież Juliusz II (1503-1513). Architektami byli najznakomitsi twórcy okresu renesansu: Donato Bramante, Rafaelo Santi, Giuliano Sangallo i brat dominikanin Giocondo. Przy dalszych etapach powstawania nowej świątyni pracowali Baldassarre Peruzzi, Antonio Songallo Młodszy i wreszcie Michał Anioł. Do twórców tego wielkiego dzieła należą też Giacomo Barozzi, Giacomo della Porta i Carlo Maderna.

Prace związane z bazyliką trwały 120 lat, w ciągu tego czasu zasiadało na Stolicy Piotrowej dwudziestu papieży. Konsekracji nowej bazyliki dokonał papież Urban VIII 18 listopada 1626 roku, dokładnie 1300 lat po poświęceniu bazyliki konstantyńskiej.

W czasie pontyfikatu papieża Aleksandra VII (1655-1667) zlecono Gian Lorenzo Berninemu budowę placu św. Piotra, który może dziś pomieścić około

300 tysięcy osób. Plac powstał w latach 1657-1666. Przestrzeń owalną placu Bernini otoczył imponującym poczwórnym portykiem, zwanym popularnie kolumnadą. To kolosalne dzieło składa się z 284 kolumn toskańskich i 88 pilastrów wykonanych z trawertynu (porowata skała wapienna występująca w okolicach Rzymu). Każda z kolumn ma 13 metrów wysokości.

Na balustradzie od strony wewnętrznej stoi 96 posągów świętych. Każdy z nich liczy ponad 3 metry wysokości. W skrzydle północnym umieszczono podobizny obrońców wiary (wyznawców i męczenników oraz założycieli niektórych zakonów). Natomiast w południowym – obrońców prymatu Rzymu: papieży, biskupów, doktorów Kościoła, a także reformatorów i kilku zakonników, między innymi św. Jacka Odrowąża, polskiego dominikanina, kanonizowanego w 1594 roku.

Proste ramiona kolumnady, sąsiadujące z bazyliką, zdobia ustawione parami 44 figury męczenników, cudotwórców oraz świętych z okresu reformacji. Rzeźby zostały wykonane za pontyfikatu papieża Klemensa XI (1700-1721). Nad placem św. Piotra w sumie znajduje się 140 postaci świętych Kościoła powszechnego z różnych wieków. Tworzą jakby cały dwór niebiański zastylły w kamieniu. Większość tych figur jest dziełem Berniniego i jego współpracowników. Każda ze stojących nad kolumnadą postaci nosi swoje imię i jest podpisana nazwiskiem wykonawcy.

Należy zwrócić uwagę na znaczenie symboliczno-religijne dzieła Berniniego. Wyciągnięte ramiona kolumnady stanowią przedłużenie Kościoła, który niczym dobra Matka przygarnia wszystkich przychodzących. Gest wyciągniętych ramion jest równocześnie serdecznym zaproszeniem skierowanym do pielgrzymów i turystów przybywających do Rzymu, by udali się do świątyni i nawiedzili grób św. Piotra.

II. WIZERUNKI ŚWIĘTYCH I SYMBOLE CNÓT CHRZEŚCIJAŃSKICH

Według koncepcji Bramantego, a potem Michała Anioła wewnątrz bazyliki miało pozostać surowe, bez żadnych dekoracji. Chciano w ten sposób lepiej uwiocznic formy architektoniczne świątyni, jednakże gusty artystyczne gospodarzy miejsca wpłynęły na wiele zmian wewnętrznego wystroju Bazyliki św. Piotra. W pierwszej połowie XVII wieku, zgodnie z duchem baroku, zlecono Berniniemu zaprojektowanie i wykonanie bogatego wystroju. Trzeba przyznać, że ogromne przestrzenie bazyliki byłyby puste i zimne, gdyby nie twórczy wysiłek wielu artystów minionych pokoleń. W dekoracji wnętrza daje się zauważyć różnorodność stylów i szkół artystycznych. Znajdujące się w świątyni figury założycieli zakonów, wizerunki świętych papieży oraz papieży niekanonizowanych, personifikacje cnót i symbole chrześcijańskie – oprócz oczywistych walorów artystycznych

stanowią jeszcze osobliwą formę katechezy Kościoła. Jest to pewna forma katechezy obrazkowej, zawsze aktualnej w nauczaniu.

III. ZAKONODAWCY W FILARACH NAW BAZYLIKI

Święci fundatorzy zakonów i zgromadzeń zakonnych pokazali ludziom różne możliwości czynienia dobra poprzez braterstwo, społeczne zaangażowanie i bezinteresowną posługę bliźnim. Dzieła, które stworzyli, dają początek licznym wspólnotom zakonnym, przetrwały próby czasu i wyzwanie historii. Symboliczna obecność wybitnych zakonników i zakonnice w Bazylice św. Piotra przypomina zwiedzającym o królestwie Bożym i o wartościach, które nie przemijają. Umieszczenie założycieli wspólnot zakonnych w niszach filarów – są to miejsca zarezerwowane jedynie dla nich – oznaczają teologiczną i historyczną rzeczywistość obecności zakonów w Kościele powszechnym. Zakony, zgromadzenia zakonne i świeckie instytuty apostolskie wyrosły na glebie Kościoła, zyskały jego aprobatę i rozwijają się w łonie Kościoła. Nie ma wspólnoty zakonnej poza Kościołem. Są one darem Ducha Świętego dla społeczności wiernych i jedynie w Kościele mogą w pełni realizować swój charyzmat. Widok tak wielu zakonodawców wspólnot żeńskich i męskich w niszach filarów centralnej świątyni chrześcijaństwa najmocniej wyraża prawdę o aktywnej obecności zakonnic i zakonników w Kościele powszechnym.

Filary nawy głównej bazyliki zdobią podwójne pilastry o szerokości 2,76 metra i wysokości około 25 metrów. Podobne pilastry jako element dekoracyjny spotykamy również w prezbiterium i transepcie. W przestrzeń między jednym pilastrem a drugim wkomponowano po dwie nisze. Dolne liczą 4,50 metra wysokości, górne 5,75 metra. Od początku XVIII wieku aż do połowy XX wieku umieszczono w nich 39 figur fundatorów i fundatorek największych zakonów w chrześcijaństwie. Dwie najstarsze rzeźby znajdują się w prezbiterium bazyliki. Są to św. Dominik i św. Franciszek z Asyżu. Najmłodsza figura, przedstawiająca św. Ludwikę de Marillac, stoi u góry, w lewym skrzydle transeptu (1954).

W nawie głównej umieszczono piętnaście figur zakonodawców, w skrzydłach transeptu – szesnaście, w filarach głównych od strony katedry i w części prezbiterialnej – osiem. Z lewej strony nawy centralnej, patrząc od dołu, widzimy św. Piotra z Alkantary, w niszy górnej św. Łucję Filippini. Następnie stoją kolejno: św. Kamil de Lellis i św. Ludwik Maria Grignon de Montfort, św. Ignacy Loyola i św. Antoni Maria Zaccaria oraz św. Franciszek di Paola i św. Piotr Fourier. Po prawej stronie nawy znajdują się św. Teresa z Ávila, św. Magdalena Zofia Barat, św. Wincenty à Paulo i św. Jan Eudes, następnie św. Filip Neri, św. Jan Chrzyciel de la Salle oraz św. Jan Bosko. Figury innych zakonodawców ustawiono w dalszych częściach bazyliki.

IV. ŚW. TERESA BENEDYKTA OD KRZYŻA – EDYTA STEIN W NISZY BAZYLIKI

Jej beatyfikacja odbyła się na Müngersdorfer Stadion w Kolonii 1 maja 1987 roku. Dokonał jej papież Jan Paweł II, który już w czasie ceremonii powitania powiedział o niej, jako o tej, która „solidaryzując się z umęczonym ludem żydowskim, pełna chrześcijańskiej nadziei poszła na śmierć drogą swego narodu jako Żydówka i katolicka zakonnica”. Natomiast w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej podkreślił, że „Edyta Stein zginęła w obozie zagłady w Auschwitz jako córka swego udręczonego narodu”. Kanonizacja Edyty Stein odbyła się w Rzymie 11 października 1998 roku.

Sługa Boży Jan Paweł II życzył sobie, aby w pustych niszach zachodniej części Bazyliki św. Piotra umieścić wielkich świętych, do których przede wszystkim zaliczał patronów Europy. Ojciec Święty starał się tchnąć nowego ducha w Europę. Droga świętości była dla niego sposobem, by podkreślić duchową jedność i wspólne korzenie. W przeddzień Wielkiego Jubileuszu chrześcijaństwa w motu proprio z 1 października 1999 roku Jan Paweł II ogłosił trzy święte kobiety Współpatronkami Europy: św. Katarzynę Sieneńską, św. Brygidę Szwedzką i św. Teresę Benedyktę od Krzyża (Edytę Stein). Napisał w swoim dokumencie: „[...] konkretny powód, dla którego wybrałem te właśnie postacie, kryje się w samym ich życiu. Ich świętość bowiem urzeczywistniła się w określonych kontekstach historycznych i geograficznych, które sprawiają, że są to postacie szczególnie ważne dla kontynentu europejskiego. Św. Teresa Benedykta od Krzyża, mistyczka i męczenniczka, przerzuciła jak gdyby most między swoim żydowskim pochodzeniem a wiarą w Chrystusa, prowadząc z niezawodną intuicją dialog ze współczesną myślą filozoficzną, a na koniec stając się przez męczeństwo – w obliczu straszliwej hańby Shoah – rzeczniką racji Boga i człowieka. Stała się w ten sposób symbolem przemian dokonujących się w człowieku, w kulturze i religii, w których kryje się sam zarodek tragedii i nadziei kontynentu europejskiego”¹. Jan Paweł II symbolicznym gestem wybrał trzy święte kobiety dla wspólnego domu europejskiego, żeby podkreślić jedność duchową i geograficzną Europy, lecz także by wskazać na konieczność przewyciężenia podziałów i odbudowania mostów pomiędzy kulturą chrześcijańską a żydowską, które wspólnie tworzą Europę.

Jedenastego października 2006 roku, z inicjatywy JEm księdza kardynała Joachima Meisnera, arcybiskupa i metropolity kolońskiego, pochodzącego z Wrocławia, doznała szczególnego wyróżnienia i uhonorowania również uro-

¹ Por. E. GUERRIERO, M. IMPAGLIAZZO (red.), *Najnowsza historia Kościoła. Katolicy i Kościoły chrześcijańskie w czasie pontyfikatu Jana Pawła II (1978-2005)*, Kraków 2006, s. 51-52.

dzona we Wrocławiu Edyta Stein, w zakonie siostra Teresa Benedykta od Krzyża.

Archidiecezja kolońska postanowiła zająć się przygotowaniem odpowiedniej statuy św. Teresy Benedykty od Krzyża, którą planowano ustawić w niszy bazyliki watykańskiej. Figurę ufundowało małżeństwo pochodzące ze śląska – Aneta i Wolfgang Hirsch. Nie był to dla nich jedyny motyw tak kosztownej decyzji. Dla państwa Hirsch osoba świętej Współpatronki Europy ma moc kształtowania człowieka i uczy odpowiedzialności za przyszłość narodów w Europie.

Wykonania rzeźby podjął się urodzony w Kolonii w 1925 roku Paul Nagel. Studiował rzeźbiarstwo, malarstwo i architekturę, w swoim zawodzie pracował od 1955 roku. Za swoje osiągnięcia w dziedzinie sztuki religijnej otrzymał liczne wyróżnienia i nagrody. Drugim artystą, któremu konkurencyjnie zaproponowano współpracę, był prof. Elmar Hillebrand. Każdy z nich przygotował model dopasowany do miejsca ustawienia figury. Pośrednikiem między kard. Joachimem Meisnerem a wspomnianymi artystami był biskup pomocniczy archidiecezji kolońskiej, Friedhelm Hofmann, od 2004 roku biskup ordynariusz w Würzburgu. Po załatwieniu wszystkich formalności rozpoczęły się prace nad figurą św. Teresy Benedykty od Krzyża, która miała stać w zachodnim chórze patriarchalnej Bazyliki św. Piotra w Rzymie. Termin wykonania przez artystów modelu i przedstawienia go w Kolonii wyznaczono na 1 września 2003 roku. Po zapoznaniu się księdza biskupa Hofmanna i kardynała Meisnera z przedstawionymi im modelami ustalono, że projekt musi zyskać aprobatę komisji rzymskiej Fabrica di San Pietro, którą kieruje kard. Francesco Marchisano. Ósmego grudnia 2003 roku Paweł Nagel otrzymał wiadomość, że jego projekt został w Rzymie zaakceptowany. Tak więc doszło do podpisania umowy między archidiecezją kolońską, małżeństwem Hirsch a rzeźbiarzem. Rozpoczęły się starania o zdobycie odpowiedniego bloku kararyjskiego marmuru w wymiarach 220×240×560 cm. Dalszym etapem prac było wykonanie we Francji modelu gipsowego, który przedstawia Edytę Stein w habitie karmelitanki, trzymającą w jednej ręce żydowską Torę, a w drugiej krzyż opleciony w koronę cierniową.

Artysta zdawał sobie sprawę, że stoi przed wielkim i odpowiedzialnym zadaniem. O Edycie Stein dowiedział się od swojej cioci, nauczycielki, w 1949 roku. Zapamiętał nazwę miejscowości: Auschwitz, w której została zagazowana. Kiedy w latach siedemdziesiątych uczestniczył w pracach nad nowym wystrojem kościoła Sióstr Karmelitanek w Würzburgu, znów pojawiła się w jego warsztacie osoba Edyty Stein. Dla kaplicy poświęconej męczennicze namalował w 1997 roku postać, wkomponowaną w obraz na ścianie o tematyce Wniebowzięcia NMP. Już wcześniej zlecono Paulowi Nagelowi wykonanie wystroju kaplicy Edyty Stein w Akademii Tomasza Morusa w Bensbergu oraz rzeźbę Edyty Stein dla wieży ratusza w Kolonii, co niewątpliwie stanowiło dobre przygotowanie do większych i bardziej odpowiedzialnych zadań. W latach 1993-1997 uczestniczył w pracach nad nowym wystrojem kościoła w Bad Bergzabern, w którym w 1922 roku Edyta Stein przyjęła chrzest święty. Artysta

miał świadomość, że dla Edyty Stein nie wypracowano jeszcze tradycji ikonograficznej. Tak więc podejmując się wciąż nowych zadań, musiał szukać także nowych rozwiązań. Pamiętał o słowach Jana Pawła II wypowiedzianych w Mo-guncji w czasie spotkania z żydowskimi rabinami: „Żydzi i chrześcijanie, jako synowie Abrahama, wspólnie są wezwani, by być błogosławieństwem dla świata”. Edyta Stein została jako Żydówka zamordowana, ogłoszona zaś świętą jako chrześcijanka i karmelitanka. W czasie aresztowania w klasztorze Echt przez niemieckie gestapo, opuszczając dom, przy furcie klasztornej powiedziała do swojej siostry Róży: „Chodź, idziemy umrzeć za nasz naród”. Edyta Stein nie pozostała przy judaizmie. W Chrystusie znalazła swojego Oblubieńca i Zbawiciela. Jego krzyż stał się dla niej intelektualnym i duchowym celem. W 1941 roku napisała w jednym z listów: „Poznanie Krzyża można osiągnąć tylko wtedy, kiedy się odczuje ciężar Krzyża. O tym byłam od początku przekonana i z całego serca powiedziałam: *Ave Crux, spes unica*” („Witaj Krzyżu, moja nadziejo”). Przez kilkuletni pobyt w Karmelu, dzięki modlitwie i medytacji coraz lepiej rozumiała Boga i tajemnicę krzyża. Między Starym i Nowym Przymierzem równocześnie w rękach trzymała krzyż i Torę. Aż do swojej śmierci uczestniczyła realnie w powołaniu i losie swojego narodu.

Warto jeszcze podkreślić, że marmurowy biały blok z którego wykonano statuę, pochodził z Carrary, z firmy Cave Michaelangelo, z której korzystało wielu rzeźbiarzy, wykonując figury ustawione w bazylice watykańskiej, a nawet – jak podaje tradycja – z tego samego źródła pobierał kamienne bloki Michał Anioł.

Uroczystego odsłonięcia i poświęcenia statuy Współpatronki Europy, przy udziale wielu przedstawicieli hierarchii Kościelnej, Paula Nagela – rzeźbiarza, sponsorów – państwa Hirsch, oraz reprezentantów różnych szczebli władzy świeckiej i licznych pielgrzymów, głównie z Niemiec, dokonał papież Benedykt XVI. Nieco wcześniej swoje honorowe miejsca w niszach zachodniej fasady bazyliki watykańskiej znalazły Współpatronki Europy: św. Brygida Szwedzka i św. Katarzyna Sieneńska².

ZUSAMMENFASSUNG

Statue der hl. Theresia Benedikta in Basilika von St. Peter in Rom

Die alte Basilika von St. Peter in Rom wurde von Kaiser Konstantin dem Grossen im Jahre 319 begonnen, und wurde feierlich durch Papst Silvester I. im Jahre 326 eingeweiht. Papst Nicolaus V. leitete dann die ersten Umbauten ein. Papst Julius II. konnte sich entschliessen, die alte Basilika abschnittsweise abzureissen, und an ihrer Stelle einen monumentalen Neubau aufzuführen. Als leitenden Architekten berief er den Bramante. Der

² Por. J. MEISNER (red.), *Edith Stein – Teresia Benedicta a Cruce. Jüdische Christin und christliche Jüdin*, Kvelaer 2006, s. 112.

nächste war Raffael, dann Michelangelo, und nach ihm Maderna. Die Basilika von innen zeigt uns, in den Nischen der Säulen, die Statuen der hl. Ordensgründern.

Der Petersplatz in Rom, der vordere Teil, erscheint wie ein riesiger Kreis, der von den weit geöffneten Armen der Kolonnaden umfassen wird. Die Kolonnaden bestehen aus 284 toskanischen Säulen und 88 Pfeilern. Die Kolonnadenarme sind aus 3 Gängen gebildet. Auf dem mit einer Balustrade versehenen Gebälk der Gänge stehen 140 Heiligenstatuen von über 3 m Höhe.

Papst Johannes Paul II., liess die noch leeren Nischen, außerhalb der Kirchen, an der Westfassade der Petersbasilika, von Figürlichen Darstellungen der grossen Heiligen, namentlich der europäischen Patrone, besiedeln.

Am 11. Oktober 2006 hat die hl. Edith Stein, Schwester Theresia Benedikta, ihren Einzug gehalten. Ein Ehepaar Annette und Wolfgang Hirsch aus der Erzdiözese Köln erklärte die Finanzierung dieses Vorhabens zu übernehmen. Paul Nagel, Künstler aus Köln, war der Schöpfer der Edith-Stein-Statue. In Carrara wählte man aus dem reichen Angebot den Steinbruch der Firma Cave Michelangelo aus. Die Heilige wird als aktive Ordensfrau, im Ordensgewand mit Thora-Rolle und Kreuz dargestellt.

Słowa kluczowe / key words:

Edyta Stein, Bazylika Św. Piotra, historia sztuki
Edith Stein, St. Peter's Basilica, history of art